

УДК 311:336.7

Я. В. Поплюйко,
к. е. н., доцент кафедри статистики,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана"

ОЦІНКА ПОПИТУ НА КРЕДИТНІ РЕСУРСИ З БОКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ya. Popliuiko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Statistic,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetan

DEMAND EVALUATION TO THE CREDIT RESOURCES BY THE MENAGE SUBJECTS

У статті досліджено складові та фактори попиту на кредити з боку суб'єктів економіки України. Наголошується на необхідності застосування комплексної статистичної системи індикаторів. Проведено оцінку рівномірності попиту на кредити у розрізі видів економічної діяльності.

The article analyses the components and factors of money demand for loans to economic agents of Ukraine. The emphasis lays on the necessity of exploiting of the complex system of statistical indicators. The estimation of uniformity demand for loans by type of economic activity.

Ключові слова: попит на кредити, частка кредитів в оборотних активах, співвідношення оборотних коштів та ВВП, рівномірність розподілу, концентрація кредитів, частка збиткових підприємств, кореляційна матриця.

Key words: demand for credit, share of credits in current assets; ratio of current assets to GDP, uniformity of distribution, concentration of loans, share of unprofitable enterprises, correlation matrix.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У загальному вигляді платіжно-розрахункова система являє собою рух готівкових і безготівкових грошей між суб'єктами економіки, який включає державні та недержавні фінансово-банківські установи. Одною із головних ланок грошового обороту та платіжно-розрахункової системи є підприємства і організації, які беруть участь у створенні та реалізації валового національного продукту.

Ділова активність суб'єктів економічної діяльності віддзеркалюється на ринку банківських послуг. Зростання попиту на кредити є однією з основних складових стабільної роботи банківської системи. зокрема, та економіки країни в цілому, що і обумовлює актуальність досліджень в даному напрямі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню попиту на гроші та грошово-кредитної політики присвячені численні наукові праці. Зокрема, ці питання розглядали Дж. Кейнс, І. Фішер, М. Фрідмен, Л. Харріс та

ін. в Україні цьому питанню приділяли увагу В. Лисицький [5], В. Стельмах, В. Ющенко [8] та ін.

МЕТОЮ СТАТТІ

Метою статті є оцінка попиту на кредитні ресурси з боку суб'єктів господарювання та факторів, які впливають на його формування, з метою виявлення резервів підвищення попиту на гроші.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Попит на кредитні гроші розглядається у взаємозв'язку з іншими сферами економіки, оскільки регулювання грошового обігу у широкому розумінні передбачає вплив і на немонетарну сферу економіки — виробництво (подолання структурних диспропорцій, підвищення технологічного рівня та рівня ефективності, покращення платіжно-розрахункової дисципліни та інше). В умовах розвитку конкурентоспроможної економіки заходи по стабілізації виробництва сприяють фінансовій стабілізації,

Таблиця 1. Динаміка показників активності попиту на гроші з боку підприємств в Україні 2000–2006 рр. (%)

Рік	Частка кредитів в оборотних активах	Частка оборотних активів у ВВП
	Na>40%	-
2010	32,9	2,1
2011	9,2	2,0
2012	27,9	2,1
2013	31,6	2,0
2014	39,8	1,6

зміцненню купівельної спроможності грошей [6].

Попит на кредити обумовлений, передусім, потребами у фінансового забезпечення підприємств і організації майбутніх витрат на інновації та інвестиції. Обсяг реального грошового попиту в даному напрямку визначається ресурсним забезпеченням суб'єктів економіки (а вірніше платоспроможністю та фінансовим станом). Визначити обсяг попиту на гроші — означає, визначити грошовий запас, необхідний для забезпечення нормальних розрахунків між підприємствами.

Наявність повної і достовірної інформації щодо стану підприємств є основним джерелом даних для проведення статистичного аналізу індикаторів попиту на гроші. Результати такого аналізу необхідні, насамперед, для обґрунтування управлінських рішень на макро- і мікрорівнях, включаючи і рівень окремих регіонів.

Система показників фінансового стану підприємств в спектрі дослідження попиту кредити включає три блоки:

1. Підприємства і кредити:

— частка кредитів у обсягу інвестицій в основний капітал;

Таблиця 2. Структура поточних зобов'язань за видами економічної діяльності у 2014 р. (%)

	Частка поточних зобов'язань	Частка короткострокових кредитів	Частка поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями
Усього	100,0	13,8	3,7
сільське, лісове та рибне господарство	3,9	19,7	3,7
промисловість	29,5	12,8	4,0
будівництво	6,1	7,3	3,0
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	33,4	15,8	1,3
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,6	8,8	6,8
тимчасове розміщування й організація харчування	0,4	8,2	4,0
інформація та телекомунікації	1,6	9,2	20,3
фінансова та страхова діяльність	4,1	10,7	10,0
операції з нерухомим майном	6,2	14,0	6,2
професійна, наукова та технічна діяльність	7,9	18,1	3,3
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,5	12,6	3,4
освіта	0,0	4,9	3,6
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,1	3,0	9,9
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,4	11,6	7,8
надання інших видів послуг	0,1	1,4	0,7

Таблиця 3. Вимоги банків за кредитами, наданих суб'єктам господарювання та кількість суб'єктів ЄДРПОУ в Україні у 2014 р.

Вид економічної діяльності	Частка підприємств, % (d_{np})	Частка кредитів, % ($d_{кр}$)	$K_{зос} = \frac{d_{кр}}{d_{np}}$	$[d_{кр} - d_{np}]$
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	14,1	6,6	0,466	7,5
Промисловість	12,9	32,2	2,498	19,3
Будівництво	9,1	5,4	0,595	3,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	28,7	33,6	1,171	4,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,6	4,7	1,031	0,1
Тимчасове розміщення й організація харчування	2,4	0,9	0,378	1,5
Операції з нерухомим майном	10,7	9,2	0,859	1,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	9,2	4,9	0,537	4,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	4,6	1,9	0,408	2,7
Освіта	0,6	0,0	0,033	0,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,3	0,1	0,060	1,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,6	0,2	0,415	0,3
Надання інших видів послуг	1,2	0,2	0,159	1,0
Разом	1,000	1,000	-	48,7

— частка кредитів в оборотних активах;
— співвідношення оборотних коштів та ВВП.

2. Підприємства і платіжно-розрахункова система

— обсяг дебіторської заборгованості (номінальний та реальний);

— обсяг кредиторської заборгованості (номінальний та реальний).

3. Підприємства і їх інтегральна оцінка [4].

Проведемо аналіз окремих основних компонентів.

Резерви підвищення попиту на гроші з боку підприємств, характеризують співвідношення обсягу кредитів у поточну діяльність до обсягів оборотних активів підприємств та обсягів кредитів в інвестиційну діяльність до інвестицій в основний капітал. Позитивна динаміка цих показників буде свідчити про зростання попиту на гроші з боку підприємств, підвищенням довіри до фінансових інститутів і розширення диверсифікаційних процесів в економіці. Значення цих показників наведено в таблиці 1.

Аналіз частки кредитів в оборотних активах підприємств показав, що до 2013 р. показник набув значення 31,6%, яке нижче загальноприйнятого мінімуму. Частка набагато менше аналогічних показників не лише в розвинених країнах, а навіть у більшості країн, що розвиваються. Тобто, в більшості випадків підприємства продовжують використовувати власні кошти, і

тим самим зменшують попит на гроші з боку активів. У цілому, кредити продовжують відігравати незначну роль у господарському обороті і один з основних факторів, що впливає на цей процес, є зменшення оборотних активів у порівнянні з ВВП [5].

Така структура свідчить про недостатній розвиток фінансових установ, що призводить до низької ефективності перерозподілу коштів між видами економічної діяльності, низького рівня диверсифікації економіки і, як наслідок, низького рівня попиту на кредитні гроші.

Попит на фінансові активи коливається за окремими сегментами ринку. Даний аналіз допомагає виявити найбільш активні щодо попиту на гроші, види економічної діяльності і проводити збалансовану грошово-кредитну та промислово політику для розвитку реального сектора економіки та збалансованості попиту на гроші в Україні (табл. 2).

За даними таблиці 2 можна побачити підтвердження попереднього припущення — підприємства використовують власні кошти і досить рідко кредитні. Найбільший попит на короткострокові кредитні ресурси має сільське, лісове та рибне господарство (19,7%); друге місце посідає професійна, наукова та технічна діяльність (18,1%); на третьому місці оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (15,8%). Найменший попит у освіти на медицині.

Таблиця 4. Структурне групування регіонів України за диференціацією попиту на кредитні ресурси з боку суб'єктів господарювання на початок 2014 р.

Коефіцієнт локалізації	Регіон	Кількість регіонів	В % до підсумку
0 - 0,35	Кіровоградська, Житомирська, Хмельницька, Тернопільська, Херсонська, Луганська	6	24
0,35 - 0,65	Вінницька, Закарпатська, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	11	44
0,65-1,00	Волинська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Харківська	5	20
1,00 і більше	м. Київ та Київська, Дніпропетровська,	2	8
Разом	-	25	100,0

З попитом на довгострокові гроші ситуація ще гірше. Найбільші показники у виду діяльності інформація та телекомунікації (20,3% від поточних зобов'язань) та "фінансова та страхова діяльність" — 10%.

Для оцінювання нерівномірності використання кредитів (попиту на гроші) за видами економічної діяльності застосовують коефіцієнти локалізації та концентрації [7], розрахунки яких можна проводити як за місячними, так і за річними даними. Часткові коефіцієнти локалізації показують, як частка кредитів відрізняється від пропорційної до неї питомої ваги підприємств. Коефіцієнт локалізації в окремих регіонах розраховується як частка від ділення питомої ваги результативної ознаки на питому вагу факторної ознаки [2]:

$$L_j = \frac{D_j}{d_j},$$

де D_j — обсяг значень ознаки, d_j — кількість елементів сукупності.

Якщо коефіцієнт локалізації менше одиниці — це означає, що на певний регіон припадає менший обсяг результативної ознаки в порівнянні з пропорційним для неї обсягом факторної ознаки і навпаки.

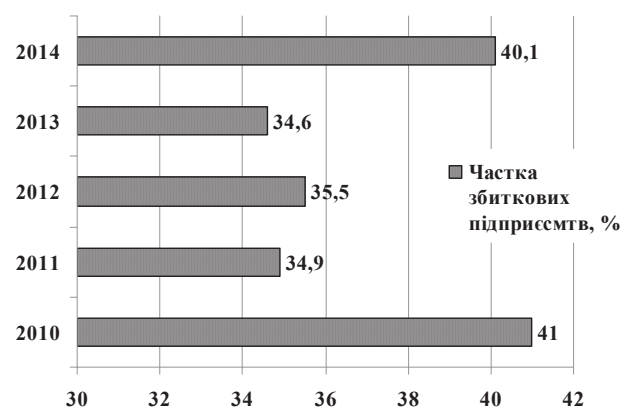

Рис. 1. Динаміка частки збиткових підприємств в економіці України за 2010–2014 рр.

Значення цих коефіцієнтів за 2014 р. за видами економічної діяльності наведено в таблиці 3.

Коефіцієнти локалізації свідчать про значну концентрацію фінансових запозичень в одних галузях, насамперед, експортно-орієнтованих, і низький попит на кредити в інших — в переробних імпоротно-заміщуючих. Найбільша локалізація спостерігається в: промисловості (2,498) та торгівлі (1,171). Майже рівномірний розподіл кредитних ресурсів характерний для фірм, які здійснюють транспортну, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (1,031), та операції з нерухомим майном (0,859). Практично відсутня локалізація в таких видах діяльності як освіта (0,033) та охорона здоров'я (0,060). В цілому ж досліджуваній сукупності присутній низький рівень концентрації попиту на кредитні ресурси — 24,35 (48,7/2).

Ці процеси пояснюються перевищенням темпів розвитку підприємництва над темпами загальноекономічного розвитку. Торгівля, сфера послуг, дрібне виробництво прогресують як за рахунок кількості учасників ринку, так і за рахунок меншої залежності цього сегмента від цінової кон'юнктури зовнішніх ринків. Малий бізнес орієнтується суто на внутрішній попит — ту саму категорію, на яку спираються банки, кредитуючи приватних осіб.

Характеристика нерівномірності територіального розподілу попиту на гроші (обсягу наданих кредитів суб'єктам господарської) на початок 2014 року наведено в таблиці 4.

Регіональний аналіз розподілу попиту суб'єктів господарювання на кредити за коефіцієнтом локалізації (табл. 4) показав, що домінують значення коефіцієнтів локалізації в інтервалі 0,35—0,65 (середній рівень локалізації). На початок 2014 року до цієї групи належало 44%. Низький рівень локалізації (від 0 до 0,35) спостерігається у 6 регіонах. Належність до групи з високою концентрацією можна пояснити тим, що вона об'єднана з м. Київ, бо більшість го-

ловних офісів регіональних підприємств знаходиться в мегаполісі. Високі значення локалізації ($L > 1$) мають м. Київ та Дніпропетровська область. У попередні роки до групи входив і Донецький регіон.

Узагальнюючою мірою нерівномірності розподілу є коефіцієнт концентрації. Так на початок 2014 р. попит на кредити з боку суб'єктів господарювання за регіонами:

$$K = \frac{1}{2} 0,643 = 0,3215.$$

Розрахований коефіцієнт концентрації свідчать про середній рівень концентрації попиту на кредитні ресурси як з боку підприємств.

Таким чином, оцінка рівномірності попиту на гроші за допомогою коефіцієнтів локалізації та концентрації дозволяє виявити найбільш активні види економічної діяльності та регіони, яка є підґрунтям для вироблення управлінських рішень щодо забезпечення рівноваги на грошовому ринку.

Певну роль у диференціації попиту на гроші відіграє нерівномірне територіальне розміщення джерел банківських ресурсів і потенційних кредиторів, але через брак інформації у даному напрямі оцінити їх вплив неможливо. Недостатній розвиток філіальних мереж крупних банків та наявність великої кількості дрібних банків не дозволяє мобілізувати достатній обсяг ресурсів для фінансуванню крупних проєктів, що в свою чергу зумовлює високі кредитні ризики. Ці причини впливають на рівень концентрації кредитів і обмежують можливості розширення обсягів кредитування. Підприємствам залишається лише одне — вихід на міжнародні фінансові ринки.

Нерівномірність попиту на гроші пояснюється певною мірою зниженням платоспроможності підприємств, що призводить до дезорганізації грошового обігу. Динаміка частки збиткових підприємств в Україні наведена на рисунку 1.

Досить висока частка вітчизняних підприємств залишаються збитковими (рис. 1), що призводить до нерентабельного використання сировини, енергії та робочої сили, а це в свою чергу негативно впливає на грошовий обіг та призводить до підвищення цін. Навіть беручи до уваги той факт, що неплатоспроможність частини підприємств, які надають звітність, пояснюється недостовірністю інформації (це є своєрідним способом ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів), все одно їх частка занадто велика, щоб її можна було пояснити лише навмисними помилками у звітах.

Таблиця 5. Коефіцієнти кореляції між попитом на гроші для здійснення угод та деякими показниками ділової активності підприємств

	Y ₁	X ₁	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	Y ₂
Y ₁	1,00	-0,20	0,88	0,91	-0,71	0,85	0,70
X ₁		1,00	-0,53	-0,50	-0,09	0,21	-0,78
X ₃			1,00	0,98	-0,67	0,64	0,93
X ₄				1,00	-0,68	0,66	0,91
X ₅					1,00	-0,70	-0,44
X ₆						1,00	0,38
Y ₂							1,00

Примітка: заливка — істотність зв'язку не доведено.

Розрив платежів через функціонування збиткових підприємств примушує постачальників продукції страхувати втрати частини доходів шляхом завищення цін на свою продукцію, що негативно впливає на попит на гроші.

Отже, можна зробити висновок, що економічний розвиток підприємств (регіонів) має великий вплив на грошовий попит. Подальше становлення підприємництва та банківської мережі буде призводити до зміни концентрації як попиту на кредитні ресурси, так і загального попиту на гроші. В цьому контексті інтегральна оцінка розвитку підприємств регіону була б доречним якісним індикатором, який би вказував на майбутні зміни у попиті на гроші.

Регулювання попиту та пропозиції на гроші потрібно здійснювати з огляду на матеріальні активи суб'єктів економіки та їх ділову активність, що дозволить пов'язати активи реальної економіки з обсягом і структурою грошової маси в Україні. Оцінку підприємств можна проводити на трьох рівнях: країни, регіону, окремого підприємства.

Прискорені темпи приросту дебіторської і кредиторської заборгованості певною мірою пов'язані зі зниженням забезпеченості суб'єктів господарювання банківськими кредитами. Можна припустити, що збільшення обсягу дебіторської заборгованості показує незадоволений попит на гроші для укладення угод, але відсутність кореляційної залежності між коефіцієнтами оборотності та попитом повністю заперечує даний факт (табл. 5). Це також може бути пояснено агрегованістю даних. Водночас зв'язок між абсолютною величиною дебіторської заборгованості існує досить тісний зв'язок. Зростання обсягу дебіторської заборгованості можна пояснити, зокрема, прихованою формою взаємного кредитування (достатньо згадати досить розповсюджену в наш час практику реалізації товару з відстрочкою платежу).

Проаналізуємо взаємозв'язок динаміки між двома окремими індикаторами попиту на гроші

(Y_1 — попит на гроші для здійснення угод, Y_2 — обсяг кредитів наданих суб'єктам господарювання) та показниками ділової активності підприємств: X_1 — оборотність кредиторської заборгованості; X_2 — оборотність дебіторської заборгованості; X_3 — обсяг кредиторської заборгованості, млн грн.; X_4 — обсяг дебіторської заборгованості, млн грн.; X_5 — частка збиткових підприємств, %; X_6 — чистий дохід, млн грн. Щільність зв'язку між цими факторами і попитом на гроші представлена кореляційною матрицею [3] (табл. 5).

Проведений аналіз показав:

— зміна в динаміці попиту на гроші для здійснення угод та обсягу кредитів підприємств досить схожа (лінійний коефіцієнт кореляції — 0,70);

— простежується суттєва щільність зв'язку індикаторів попиту з обсягом кредиторської та дебіторської заборгованості;

— попит для здійснення угод прямо пов'язаний з прибутком, та обернено — з часткою збиткових підприємств, а обсяг кредитів корелює (обернений вплив) з коефіцієнтами оборотності.

ВИСНОВОК

Отже, можна зробити висновки, що зростання обсягів оборотних коштів підприємств в останні роки і проходження грошей по всьому виробничому ланцюжку забезпечили попит на продукцію на кожній стадії виробництва, що призвело до зростання агрегованого попиту в економіці України. Зменшення частки збиткових підприємств та зростання доходів підприємств сприятиме підвищенню попиту на гроші для здійснення угод. Фінансова стабільність підприємств України призведе до зростання попиту на гроші.

При формуванні інструментарію грошово-кредитної політики потрібно врахувати попит на кредити суб'єктів економіки та опосередковані індикатори попиту з блоку "підприємства і кредити" та "підприємства і платіжно-розрахункова система"

Література:

1. Ануфрієва К. Попит на гроші: погляд через призму процесів у макроекономіці та банківській системі України / К. Ануфрієва // Економіст. — 2014. — № 8 — С. 12—16.

2. Головач А.В. Статистичне забезпечення управління економікою / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач. — К.: КНЕУ, 2004. — 409 с.

3. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: [навч. посіб.] / А.М. Єріна. — К.: КНЕУ, 2001. — 170 с.

4. Жук І.М. Методичні питання аналізу фінансового стану підприємств на регіональному рівні / І.М. Жук, В.С. Михайлов, Я.В. Поплюйко // Статистика України. — 2006. — № 2. — С. 4—11.

5. Лисицький В., Знову про гроші та борги в економіці України / В. Лисицький, О. Руднєв, І. Лисицький // Вісник НБУ. — 2000. — № 1. — С. 17—21.

6. Нікіфоров П.О. Система регулювання грошового обігу / П.О. Нікіфоров // Фінанси України. — 2001. — № 12. — С. 28—37.

7. Поплюйко Я.В. Статистичний аналіз динаміки грошової маси в Україні: дис. / Я.В. Поплюйко. — К., 2008.

8. Ющенко В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні / В. Ющенко, В. Лисицький. — К.: Скарби, 1998. — 288 с.

References:

1. Anufrieva, K. (2014), "Demand for money: look through the prism of processes in macroeconomics and banking system of Ukraine", *Economist*, vol. 8, pp. 12 — 16.

2. Golovach, A. V. Zahogay, V.B. and Golovach, N. A. (2004), *Statistichne zabezpechennya upravlinnya ekonomikoyu* [Statistical ensure economic management] Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

3. Yerina, A. M. (2001), *Statistichne odelyuvannya ta prognozuvannya* [Statistical modeling and forecasting], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

4. Zhuk, I. M. Mykhajlov, V. S. and Popliujko, Ya. V. (2006), "Methodological issues of financial analysis companies on regional", *Statystyka Ukrainy*, vol. 2, pp. 4—11.

5. Lysyts'kyj, V. Rudniev, O. and Lysyts'kyj, V. (2000), "Again about money and debt in the economy of Ukraine", *Visnyk NBU*, vol. 1, pp. 17—21.

6. Nikiforov, P. O. (2001), "The system of monetary adjustment", *Finansy Ukrainy*, vol. 12, pp. 28—37.

7. Popliuiko, Y. V. (2008) *Statistical analysis of dynamics of monetary mass in Ukraine* Ph.D. Thesis, Statistics, SHEE "Vadym Hetman Kyiv National Economic University", Kyiv, Ukraine.

8. Yuschenko, V. and Lysyts'kyj, V. (1998), *Hroshi: rozvytok popytu ta propozytsii v Ukraini* [Money: Demand and Supply in Ukraine], Skarbi, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2015 р.